

Finančna pismenost med mladimi

Znanstvene monografije MFDPŠ

Glavni urednik

dr. Valerij Dermol

Člani uredništva

dr. Kristijan Breznik

dr. Drago Dubrovski

dr. Špelca Mežnar

dr. Janez Šušteršič

dr. Nada Trunk Širca

ISSN 2232-2116

finančna

Finančna pismenost med mladimi

Vloga bank pri izobraževanju
in usposabljanju

Uredili

Aleš Trunk

Valerij Dermol

Nada Trunk Širca

**Finančna pismenost med mladimi:
vloga bank pri izobraževanju in usposabljanju**

Uredili

Aleš Trunk
dr. Valerij Dermol
dr. Nada Trunk Širca

Recenzenta

dr. Nina Ponikvar
dr. Jaka Vadnjal

Izdala in založila

Mednarodna fakulteta za družbene
in poslovne študije
Mariborska cesta 7
3000 Celje

Celje, 2016

Naklada 200 izvodov

© 2016 Mednarodna fakulteta
za družbene in poslovne študije

Izid monografije je finančno podprla
Javna agencija za raziskovalno dejavnost
Republike Slovenije iz sredstev
državnega proračuna iz naslova razpisa
za sofinanciranje znanstvenih monografij.

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

336-053.6
336.711:37-053.6

FINANČNA pismenost med mladimi : vloga bank pri izobraževanju
in usposabljanju / uredili Aleš Trunk, Valerij Dermol, Nada Trunk Širca. –
Celje : Mednarodna fakulteta za družbene in poslovne študije, 2016. –
(Znanstvene monografije MFDPŠ, ISSN 2232-2116)

ISBN 978-961-6813-41-9
1. Trunk, Aleš, 1984–
288037376

kazalo

Kazalo

- 7** Finančna pismenost: ozaveščenost, znanje, veščina in vedenje
Sergeja Kočar, Aleš Trunk, Valerij Dermol in Nada Trunk Širca

Prvi del Denar, družba in posameznik

- 15** Razvoj denarja in njegov pomen v družbi
Sergeja Kočar in Aleš Trunk
- 25** Pomen in vloga finančnega izobraževanja
Simon Starček in Aleš Trunk
- 39** Finančno izobraževanje in usposabljanje v svetu in v Evropi
Sergeja Kočar in Nada Trunk Širca
- 47** Dobre prakse finančnega izobraževanja v mednarodnem okolju
Sergeja Kočar in Aleš Trunk
- 57** Dobre prakse finančnega izobraževanja v slovenskih institucijah
Sergeja Kočar in Aleš Trunk
- 69** Finančna pismenost in varstvo potrošnikov v Evropski uniji
Irena Zagajšek
- 77** Digitalne valute in bitcoin
Aleš Trunk in Jure Trunk

Drugi del Različni vidiki finančne pismenosti

- 83** Finančna pismenost mladih: mednarodna raziskava PISA
Eva Klemenčič
- 91** Finančna pismenost med odraslimi v Sloveniji
Sergeja Kočar in Aleš Trunk
- 97** Finančna pismenost na primeru zavarovalništva
Melita Moretti
- 105** Finančna pismenost dijakov srednjih šol
Gregor Jagodič in Valerij Dermol
- 117** Vpliv staršev, šole in družbe na finančno pismenost dijakov
Metka Pirš Zupin, Nada Trunk Širca in Aleš Trunk

Kazalo

125 Finančna pismenost in podjetništvo

Aleš Trunk in Valerij Dermol

133 Brezposelnost mladih kot spodbuda za samozaposlitev

Valerij Dermol in Gregor Jagodič

Tretji del Izobraževanje za finančno pismenost in vloga bank

147 Raziskava o vlogi bank za dvig finančne pismenosti

Sergeja Kočar in Nada Trunk Širca

153 Rezultati: finančna pismenost in aktivnosti bank

Sergeja Kočar in Nada Trunk Širca

Četrty del Sklepne ugotovitve in priporočila

165 Finančna pismenost in družbeni razvoj

Aleš Trunk, Sergeja Kočar, Nada Trunk Širca in Valerij Dermol

171 Recenziji

uvod

Finančna pismenost: ozaveščenost, znanje, veščina in vedênje

Sergeja Kočar
Aleš Trunk
Valerij Dermol
Nada Trunk Širca

V pričujoči monografiji obravnavamo različne vidike finančne pismenosti ter njen pomen za vse generacije, še posebej pa za mlajšo generacijo. Pismenost, finančna ali katerakoli druga, je trajno razvijajoča se sposobnost posameznikov, da uporabljajo družbeno dogovorjene sisteme simbolov za sprejemanje, razumevanje, tvorjenje in uporabo besedil za življenje v družini, šoli, na delovnem mestu in v družbi. Za osnovne sposobnosti pismenosti se štejejo branje, pisanje in računanje, torej veščine, brez katerih je učinkovito funkcioniranje v sodobnih razvitih družbah praktično nepredstavljivo. Finančna pismenost je torej nujno znanje in veščina ter predpogoj za uspešno in ustvarjalno osebnostno rast ter odgovorno delovanje v poklicnem in družbenem življenju. Internet, sodobna tehnologija in digitalizacija so pomembno spremenili naravo in pomen pismenosti.

Za uspešno delovanje v družbi, ki se sooča z globalnimi, gospodarskimi, tehnološkimi, družbenimi in kulturnimi spremembami, je nujen razvoj različnih oblik pismenosti, kot so informacijska, digitalna, medijska in ne nazadnje finančna pismenost. Finančna pismenost tako zajema osnovno pismenost, bralno in matematično pismenost, in je obenem njena njuna nadgradnja, saj zahteva več znanja in veščin na specifičnem, to je finančnem področju. Pri tem veljajo vsa načela splošne pismenosti, poleg tega pa tudi in predvsem razumevanje in sposobnost uporabe finančnih podatkov pri sprejemanju odločitev. V tem kontekstu finančna pismenost ne predstavlja ločene vrste pismenosti, temveč jo vidimo kot preplet splošne bralne in matematične pismenosti ter drugih temeljnih znanj in veščin, povezanih z osebnimi in siceršnjimi finančnimi zadevami. Finančna pismenost je ena od sestavin finančne sposobnosti – izražena je kot informiranost o financah in finančnih trendih ter razumevanje oziroma poznavanje finančnih produktov in storitev, poj-

mov ter tveganj. Finančna pismenost je opredeljena kot kombinacija ozaveščenosti, znanja, veščin in vedénja, ki je potrebna za ustrezno finančno odločanje in doseganje lastne finančne blaginje. Finančno pismeni posamezniki so matematično pismeni, znajo učinkovito upravljati z denarjem, razumejo upravljanje s krediti in dolgovi, so sposobni oceniti potrebo po zavarovanju in zaščiti, znajo ovrednotiti različna tveganja in povračila, vezana na možnosti varčevanja in vlaganja, ter razumejo širše etične, družbene, politične in okoljske dimenzije financ. Kognitivni vidiki finančne pismenosti vključujejo znanje, izobraženost in informiranost o različnih finančnih področjih upravljanja z denarjem in viri, bančništva, naložb, kreditov, zavarovanj in davkov. Ob tem tudi omogoča razumevanje osnov upravljanja z denarjem in drugimi sredstvi. Po drugi strani se finančna nepismenost kaže skozi elemente finančne nestabilnosti, kot so prezadolženost, nezadostni prihranki, slabo načrtovanje za prihodnost (na primer za pričakovane večje izdatke, varnostno varčevanje za morebitno nepričakovano poslabšanje finančnega položaja, pokojninsko varčevanje) in neustrezne naložbene prakse.

Inovativnost, globalizacija, tehnološki napredek in nove elektronske poti omogočajo posamezniku vedno večjo izbiro finančnih produktov in storitev. Vendar pa jih številni posamezniki dojemajo kot zapletene in nerazumljive. Kot so pokazale različne raziskave o finančni pismenosti, so vzroki za to v slabem finančnem znanju posameznikov. Posamezniki vedno bolj spoznavajo, da jim manjkajo bistvene sposobnosti za razumevanje in opravljanje finančnih poslov. Prav tako posamezniki pogosto precenjujejo svoje razumevanje finančnih storitev. Pomen finančnega izobraževanja sicer narašča, vendar bo finančno ozaveščanje prebivalstva uspešno šele takrat, ki bodo vsi spoznali, da so finančno premalo pismeni in da tovrstno znanje prinaša koristi tudi njim samim. Brez finančne ozaveščenosti pravzaprav ni verjetno, da bodo posamezniki dovezetni za finančno izobraževanje.

Številni posamezniki ne načrtujejo izbire finančnih produktov in storitev, ki ustrezajo njihovim potrebam. S tem so dosti bolj nagnjeni k zadolževanju in težavam, če se njihove osebne razmere spremenijo (npr. zaradi izgube partnerja, zaposlitve, daljše bolezni ipd.). To je tudi razlog, zakaj si posamezniki težko zagotovijo zadovoljiv življenjski standard, ko so v pokoju. Kljub številnim potrditvam o nizki ravni finančne pismenosti pa se posamezniki vedno bolj zavedajo, da je razumevanje finančnih zadev za njih in njihove družine zelo pomembno.

Po mnenju Trunk Šircove, Barle Lakotove, Mohorkove, Kolenčeve in Dermal (2013) je izobraževanje že od začetka moderne države in vzpostavitve množičnega šolstva pomemben dejavnik, ki prispeva h krepitvi vezi med političnimi institucijami in posamezniki. Vlaganje v izobraževanje in usposabljanje posameznikov v vseh življenjskih obdobjih koristi vsem starostnim in dohodkovnim skupinam. Koristi prinaša posamezniku, gospodarstvu in ce-

lotni družbi. Finančno izobraževanje mora dopolnjevati osnovno finančno znanje posameznikov. Ustrezna finančna izobraževanja naj bi nudili ponudniki finančnih storitev, kateri naj bi bili ustrezno usposobljeni. Finančno izobraženi uporabniki izbirajo produkte in storitve, ki najbolj ustrezajo njihovim potrebam ne glede na kraj ponudnika finančnih storitev. S tem izkoristijo priložnosti, ki jih ponuja enotni trg. Večja finančna pismenost in ozaveščenost posameznikov spodbujata konkurenčnost na trgih finančnih produktov.

Kot navaja Evropska komisija (2007), pomaga finančno izobraževanje otrokom pri razumevanju vrednosti denarja, nauči jih gospodarjenja z njim in varčevanja. Študenti in mladi lahko pridobijo bogate izkušnje za samostojno življenje, na primer pri ravnanju s študentskimi posojili in njihovem vračanju. Finančno znanje lahko pomaga pri načrtovanju pomembnih življenjskih odločitev, kot sta na primer nakup stanovanja in šolanje otrok, pomaga, da si posamezniki ustvarijo finančne rezerve za nepredvidene dogodke ter da vlagajo in varčujejo za upokojitev. Splošna finančna ozaveščenost pomaga ljudem, da se izognejo različnim finančnim goljufijam in so bolj pripravljeni upoštevati opozorila regulativnih organov. Prav tako tudi bolje in v skladu s svojimi potrebami izbirajo finančne storitve. Skladno z navedenim je manjša verjetnost, da bodo kupovali produkte, ki jih ne potrebujejo oziroma ne razumejo, in s čimer bi lahko zašli v finančne težave.

Koristi finančnega izobraževanja so v gospodarstvu vidne v finančni stabilnosti, saj pomaga uporabnikom izbirati primerne finančne produkte in storitve in s tem vodi k nižjim zamudnim obrestnim meram ter k bolj raznovrstnemu in varnemu varčevanju in vlaganju. Finančno izobraženi prebivalci so sposobni poiskati primernejše in cenejše finančne produkte in storitve, s čimer aktivirajo finančno panogo in izboljšajo ekonomsko blaginjo. Spremembe so zaznane v pospeševanju konkurence, spodbujanju inovativnosti ter v zahtevah po boljši kakovosti in večji raznolikosti produktov in storitev. Bolj samozavestna vlaganja prebivalstva omogočajo dodatno likvidnost kapitalskih trgov, iz katerih se financirajo tudi mala podjetja, ki so ključni element pri podpiranju rasti in ustvarjanju delovnih mest (Evropska komisija, 2007).

Finančno izobraževanje prinaša koristi tudi širši družbi, saj pomaga preprečevati finančno izključenost. Finančno izobraženi posamezniki bodo lahko sami skrbeli za vsakdanje finance. Usposobljeni posamezniki, tudi tisti z nizkimi dohodki, bodo lažje načrtovali in prihranili del svojega dohodka. Povzamemo lahko, da finančno izobraževanje pomaga razviti sposobnosti za finančno manj obremenjeno prihodnost. Prispevek finančnega izobraževanja se kaže tako na porabnikih, kot na celotni družbi, saj so za delovanje konkurenčnih finančnih trgov potrebne ozaveščene stranke. Eden od ciljev enotnega trga Evrope v 21. stoletju je krepitev sposobnosti vseh ljudi, da se odločajo na podlagi prejetih informacij (Commission of the European Communi-

ties, 2008). Tudi v Sloveniji ugotavljamo, da je potrebno izboljšanje finančne pismenosti. V ta namen so se tudi v Sloveniji vladne in zasebne institucije pričele intenzivneje ukvarjati z opismenjevanjem različnih ciljnih skupin.

Slovenija se je pridružila svetovnemu tednu izobraževanja o financah pod geslom »Sodeluj in pametno varčuj«. ZRSŠ je v sodelovanju s šolami pri pouku gospodinjstva izpeljala aktivnosti, ki so bile povezane z nadgradnjo finančnega izobraževanja otrok in mladostnikov. Izobraževanja so potekala po različnih kanalih: od šolskega radija, izvedb oddelčnih skupnosti na temo denarja in financ, izdelave plakatov, obiska finančnih institucij, predavanj za starše in podobno. Raznovrstne dejavnosti na temo finančne pismenosti mladih prispevajo k ozaveščanju pomena finančnega znanja tudi med ostalimi starostnimi skupinami.

Monografija je razdeljena na štiri dele. V prvem delu – Denar, družba in posameznik – prikazujemo razvoj denarja in njegov pomen v družbi. V njem predstavljamo pomen in vlogo finančnega izobraževanja v sodobni družbi, obravnavamo in razdeljujemo pa tudi finančno izobraževanje in usposabljanje v svetu in Evropi. V tem delu besedila podrobno predstavljamo nekatere dobre prakse v izbranih evropskih državah. Posebno pozornost smo namenili tudi dobrim praksam slovenskih institucij na področju izobraževanja in usposabljanja za finančno pismenost.

V drugem delu – Različni vidiki finančne pismenosti – prikazujemo raziskave o finančni pismenosti Slovencev. V njem dajemo poseben poudarek finančni pismenosti mladih v okviru Programa mednarodne primerjave dosežkov učencev – PISA. Zadnjih nekaj let so namreč razvite države in države v razvoju čedalje bolj zaskrbljene zaradi šibke stopnje finančne pismenosti svojih državljanov. Razlogi za to so krčenje javnih in zasebnih podpornih sistemov, spreminjanje demografskih profilov, kot je na primer staranje prebivalstva, in hiter razvoj finančnih trgov. Zaskrbljenost se je še povečala s finančno krizo in s spoznanjem, da je pomanjkanje finančne pismenosti eden izmed dejavnikov, ki prispevajo k slabim finančnim odločitvam posameznikov, in da imajo lahko te odločitve hude negativne posledice. Zato je zdaj finančna pismenost po vsem svetu priznana kot pomemben element gospodarske in finančne stabilnosti in razvoja (OECD, 2009; Šterman Ivančič, 2013, str. 21). V nadaljevanju drugega poglavja smo predstavili vpliv staršev, šole in družbe na stopnjo finančne pismenosti med dijaki. V tem delu monografije predstavljamo tudi pomen finančne pismenosti in podjetništva za povezovanje EU, dotikamo pa se tudi področja trga dela in pri tem obravnavamo brezposelnost mladih kot spodbudo za samozaposlitev.

V tretjem delu – Izobraževanje za finančno pismenost in vloga bank – na podlagi ankete med bančnimi strankami potrjujemo, da aktivnosti, ki jih banke izvajajo z namenom izboljšanja finančnega stanja strank, vplivajo na dvig finančne pismenosti Slovencev. Ugotavljamo tudi, da na dvig finančne

pismenosti poleg bančnih aktivnosti vplivajo tudi druge aktivnosti (ki niso bile predmet te raziskave), zato menimo, da bi bilo dobro raziskati tudi druge razloge, npr.: okolje, družinsko vzgojo in medije, ter ugotoviti, kakšen je njihov vpliv na finančno pismenost. Z raziskavo ugotavljamo tudi, da finančno pismeni uporabniki bančnih storitev bolje poznajo bančne produkte, čeprav jih v enakem obsegu uporabljata obe skupini – finančno pismeni in finančno nepismeni. Razlika je v tem, da jih prvi uporabljajo bolje in z manj kolateralne škode. Ocenjujemo, da navedena ugotovitev potrjuje, da se banke premalo ukvarjajo s specifično različnih svojih strank, kot na primer z raziskavami trga po geografskih regijah in po starostnih skupinah. Posledično banke tudi ne prilagajajo ponudbe zahtevam regijskih trgov in populacijskim skupinam, zaradi česar so bančni produkti in storitve premalo diferencirani.

V četrtem delu – Sklepne ugotovitve in priporočila – smo zapisali sklepne ugotovitve celotne monografske publikacije in podali priporočila ter usmeritve na področju finančne pismenosti, še posebej med mladimi.

Literatura

- Commission of the European Communities. (2008). *Financial services provision and prevention of financial exclusion*. Pridobljeno s <http://www.bristol.ac.uk/geography/research/pfrc/themes/finexc/ec-financial-exclusion.html>
- Evropska komisija. (2007, 21. februar). Vizija enotnega trga 21. stoletja. Pridobljeno s http://europa.eu/rapid/press-release_IP-07-214_sl.htm
- OECD. 2009. *Financial literacy and consumer protection: Overlooked aspects of the crisis*. Pridobljeno s <http://www.oecd.org/finance/financial-markets/43138294.pdf>
- Šterman Ivančič, K. (ur.). 2013. *Izhodišča merjenja finančne pismenosti v raziskavi PISA 2012 s primeri nalog*. Ljubljana: Pedagoški inštitut. Pridobljeno s http://www.pei.si/UserFilesUpload/file/digitalna_knjiznica/Documenta_8_ISBN_978-961-270-196-3_PDF/978-961-270-196-3.pdf
- Trunk Širca, N., Barle Lakota, A., Mohorko, J., Kolenc, K., in Dermol, V. 2013. Spodbujanje učenja o Evropski uniji na šolah. *Vodenje v vzgoji in izobraževanju*, 11(2), 93–105.